

بِسْمِ تَعَالَى

عوامل مؤثر بر توسعه‌ی رزق با تأکید بر آیات و روایات

فاطمه ابراهیمی^۱

چکیده:

این مقاله با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی رزق با تأکید بر آیات و روایات تنظیم شده و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود که چه عواملی بر توسعه‌ی رزق مؤثر است؟ مقاله با استفاده از روش اسنادی انجام و در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. داده‌ها متناسب با اهداف و سوالات تحقیق با استفاده از ابزار فیش جمع آوری شده است. از مهمترین نتایج این مطالعه می‌توان به نقش شکرگزاری بر توسعه‌ی رزق، نقش خوش اخلاقی بر توسعه‌ی رزق، نقش نماز بر توسعه‌ی رزق، نقش ازدواج بر توسعه‌ی رزق، نقش تلاش و تدبیر بر توسعه‌ی رزق و نقش استغفار بر توسعه‌ی رزق اشاره کرد.

واژگان کلیدی: رزق، روزی، توسعه، فقر

۱-مقدمه:

انسان موجودی است که برای تداوم زندگی و بقاء خود و دیگران احتیاج به تأمین معاش و کسب رزق و روزی دارد. به همین علت باید همواره برای گذران زندگی بکوشد. خداوند این دنیا را به گونه ای آفریده که هرکدام از انسان ها با کمک گرفتن از اسباب مادی و معنوی می توانند به رزق خود دست یابند. بدون تردید همه ی موجودات جهان نیاز به تأمین مایحتاج خود دارند لذا اعتقادا درست به رزاق خداوند و رزق مقدر و معین شده و موجب جهت گیری تلاش و فعالیت انسان به مسیر صحیح می شود و از آن جایی که برکت رزق تا حدی زیادی به اعمال و رفتارهای انسان مربوط می شود، او را بر این می دارد تا یک سری نکات را در این زمینه رعایت کند. رزق دارای ۲ نوع است: رزق مادی و رزق معنوی منظور از رزق در این مطالعه از حیث لغت عطا و بخشش مستمر است. (راغب اصفهانی المفردات فی غریب القرآن ماده رزق)

واز آن تعبیر به روزی می‌شود. در اصطلاح در هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق گویند. در واقع رزق موهبت و بخشی است از ناحیه خدای متعال به بندگان بدون اینکه استحقاق آن را داشته باشند. (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۱۳۷)

^۱. فاطمه ابراهیمی طلبه سطح دو مدرسه علمیه تخصصی الزهرا (س) گرگان

خداوند متعال در قرآن خود را اینگونه معرفی میکند: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ (ذاریات/۵۸) «همانا خداوند بسیار روزی دهنده و صاحب نیروی استوار است.» اما کسب رزق شرایط و ظوابطی دارد که تا از آن راهی که مورد قبول دین مبین اسلام است اقدام به کسب معاش نکنیم تلاشمان سودمند و با برکت نخواهد بود. مطالعات انجام شده در زمینه ی رزق و روزی از تنوع نسبتاً زیادی برخوردار است که به اختصار به تعدادی از آنها اشاره می شود: جدیدی (۱۳۹۰) در مطالعه تحت عنوان رزق و روزی در قرآن روایات و عزیزان (۱۳۸۶) در مطالعه تحت عنوان تضمین و تقدیر رزق انسان و فولادگر (۱۳۸۲) در مطالعه خود تحت عنوان رزق و رزاق از دیدگاه قرآن، به مطالعه پیرامون رزق و روزی پرداخته اند. مطالعات انجام شده عمدتاً متمرکز بر تعریف رزق و روزی و ورزاقیت خداوند و حتمی بودن رزق انسان پرداخته اند کمتر به بحث پیرامون عوامل موثر بر توسعه ی رزق پرداخته شده است. باعنایت به موارد فوق در این مطالعه تلاش می گردد تا به این سوال پاسخ داده شود که "عوامل مؤثر بر توسعه ی رزق کدام اند؟" بررسی های موردی محقق حاکی از کاهش رعایت و به کارگیری عوامل افزایش روزی بین افراد جامعه است. در صورت کاهش بهره وری از عوامل برکت و توسعه ی روزی مشکلات اقتصادی همچون فقر، بی برکتی در کسب و زندگی و به تبع آن موجب مشکلاتی فردی و اجتماعی می شود. در صورت انجام این مطالعه و شناسایی عوامل توسعه ی رزق می توان انتظار داشت که بسیاری از مسائل و مشکلات اقتصادی از جمله بی برکتی در کسب و زندگی که منجر به مشکلات فردی و اجتماعی می شود، کاهش یابد. باعنایت به موارد فوق در این مطالعه تلاش می گردد تا به این سوال پاسخ داده شود که با تاکید بر آیات و روایات عواملی که موجب توسعه ی رزق می شود کدامند؟ برای پاسخ به این سوال عوامل توسعه ی رزق در پیرامون چند هدف بیان شده است: ۱- نقش شکرگزاری بر توسعه رزق چیست؟ ۲- نقش خوش اخلاقی بر توسعه رزق چیست؟ ۳- نقش نماز بر توسعه ی رزق چیست؟ ۴- نقش تلاش بر توسعه ی رزق چیست؟ ۵- نقش ازدواج بر توسعه ی رزق چیست؟ ۶- نقش استغفار بر توسعه ی رزق چیست؟

۲- مفهوم شناسی:

رزق

رزق، بخشش جاری و نقیض محرومیت است. (طبرسی، مجمع البیان، ج ۱، ص ۱۲۱) رزق عطای خداست که بر عطاء در وقت معین و غیر معین دلالت می کند و به کسر و فتح راء نیز خوانده شده و بعضی این لغت را به معنی شکر به کار برده اند. (ابن فارس، معجم مقاییس اللغة) در تعبیر دیگر به معنای روزی و هر چیزی که از آن نفع بردارند و موسوم به (جیره) است، گفته میشود. (فولادگر، ۱۳۸۹) رزق عطایی است که از آن منتفع می شوند. خواه طعام باشد یا علم یا غیر آن (قریشی، ۱۳۷۱، ص ۸۲۳) رزق گاهی به عطای دائمی اطلاق می شود، خواه دنیوی

باشد یا اخروی و گاهی به نصیب و بهره و گاهی به غذایی که وارد جوف می شود گویند: شاه رزق لشکر را داد و دانش روزی من شده است. (راغب اصفهانی، ۱۳۷۰، ص ۳۵۱)

شیخ بهایی در مورد کلمه رزق می فرماید :

آنچه سبب بهره برداری شخص زنده است رزق است، چه خوراک باشد یا لباس یا مسکن یا عوارض... رزق منحصر به خوراک نیست، بلکه خوراک یک مرتبه از رزق است و قوای بدن از چشم و گوش و دست و پا بلکه هر رگ و استخوانی اینها رزق خداست، مسکن که از سنگ و خاک و آهن و درخت و غیره تشکیل شده، همه رزق خواست که ما را از سرما و گرما نگهدارد. (شفائی، روزی و انفاق، ص ۲۰) رزق عطیه ای الهی است که بدون عوض و استحقاق عطا می شود. این واژه ابتدا فقط در خوراکی ها استعمال شده است و سپس در معنای آن توسعه داده شده و به تمام چیزهایی که مورد بهره برداری انسان قرار می گیرد مانند مال، جاه، فامیل، علم... اطلاق شده است (شفائی، روزی و انفاق، ص ۲۷)

۳- شکرگزاری و توسعه رزق:

درابتدا از یاد خدا و شکر نعمات او آغاز می کنیم. در آیه ۷ سوره ابراهیم (ع) اینگونه آمده است (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ؛ اگر شکرگزاری کنید، حتما بر نعمت های شمامی افزایشیم، و اگر کافر شوید و ناسپاسی کنید، بدانید که عذاب من بسیار سخت است) (سوره ابراهیم (۱۴) آیه ۷) این امر قانونی تخلف ناپذیر است که هر کس از بندگان به او عمل کند عاقبت و نتیجه آن را خواهد دید. علاء بن کامل می گوید: به امام رضا(ع) عرض کردم: خداوند راه های فراوانی در رزق و روزی بر من گشوده است که هیچ گاه فکر آن را نمی کردم، حضرت رضا (ع) فرمود: «این گشایش روزی نتیجه شکرگزاری تو از خداوند است.» (مجلسی، بحارالأنوار، ج ۶۸، ص ۲۸) در کلام علامه طباطبایی حقیقت شکر اظهار نعمت است، چنان که حقیقت کفر اخفای نعمت است، و شکر خدا به این است که انسان نعمت را در محلی که منعم خواسته به کار برد و در موقع استفاده از آن نعمت متذکر خدا باشد؛ و چون هیچ چیز نیست که از نعمت های الهی شمرده نشود و خداوند نعمت ها را بخشیده که در راه بندگی به کار روند، پس حقیقت شکر نعمت یعنی بندگی را به کمال رساندن و دستورهای الهی را به کار بستن و متذکر مقام ربوبیتش بودن. پس شاكران مخلص نیز هستند، زیرا در مقام شکر هم متذکر خداوند و هم فقط برای او و در راهی که او خواسته عمل می کنند (شفائی، روزی و انفاق، ص ۷۷)

حضرت علی (ع) نیز شکر و نعمت را از یک سو و افزایش نعمت با شکر را از سوی دیگر پیوسته دانسته و می فرماید: «النعمه موصولة بالشكر، والشكر موصول بالمزيد، وهما مقرونان في قرنٍ فلن ينقطع المزيْدُ مِنْ الله سبحانه حتى ينقطع الشكرُ مِنَ الشَّاكِرِ؛ نعمت پیوسته است به شکر و شکر پیوسته است به زیادتی و هر دو همراه اند در یک شاخ، پس بریده نمی شود زیادتی از خدا تا این که بریده شود شکر از شکر کننده.» (شرح غرر الحکم)

در توضیح حدیث می نویسد: مراد از این که (نعمت پیوسته است به شکر)، این است که در برابر نعمت باید شکر کرد، و هر که عقلی دارد، البته به ازای آن باید باید شکر کند، یا اینکه بقای آن پیوسته است به شکر و اگر شکر آن بین می رود؛ و شکر سبب زیاد شدن نعمت می گردد. چنان که در قرآن مجید به آن تصریح شده است. (خوانساز، شرح عزرا الحکم و درر الکلم، ج ۲، ص ۱۳۴) (سهرابی رزق و زراحت، ص ۷۶)

در اینجا توجه به این نکته لازم است که شکر دارای چند مرتبه است:

الف_شکر زبانی

ب_شکر قلبی

ج_شکر عملی

روشن است که آدمی هر مرحله از شکر را به جا آورد، به همان میزان افزونی نعمت را در پی خواهد داشت. اگر تنها شکر زبانی داشته باشد در مرحله نازلی از شاکر بودن قرار دارد. و اگر قلب او نیز شاکر باشد در مرحله ی بهتری قرار می گیرد. و بالاخره اگر در عمل شکرگذار باشد؛ یعنی نعمت های خداوند را در راهی که مورد رضایت اوست مصرف نماید، در این صورت به مرحله کامل تری از شاکر بودن می رسد. (کلباسی، درمان فقر، ص ۱۸)

۴-خوش اخلاقی و توسعه رزق:

خوش اخلاقی با بندگان خدا از دیگر موارد توسعه ی رزق و روزی است چرا که خداوند چون شایستگی انسان را می بیند لطف و رحمتش را بیشتر نثار او می کند. امیرالمومنین (ع) در این زمینه می فرماید: « پاکي نیت و طراوت اندیشه، دوری از تنگ نظری در برخوردها، سهل گرفتن در زندگی با دیگران، گشایش چهره و خوش برخورد بودن با برادران مسلمان، گنج های رزق آدمی و موجب افزایش روزی انسان ها خواهد بود. » (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۷۷، ص ۱۷۶)

همه افرادی که کار تولید و تجارت انجام می دهند و به خرید و فروش مشغول اند، اذعان دارند که خوش اخلاقی با مشتری باعث جذب بیشتر آنها می شود در نتیجه تولید بیشتر شده و سود افزایش می یابد. پس یکی از ابزارهای مهم در رسیدن به سود بیشتر اخلاق خوش است. اما در این رابطه توجه به چند مسئله ضروری است:

۱_ اخلاق اسلامی، صرفاً زیباسازی پوسته نیست؛ بلکه زیباسازی هسته است که خود به خود به زیبایی پوسته نیز می انجامد. اخلاق اسلامی، دستورالعملی برای پالایش و آرایش روح و روان آدمی است که از پی آن، اعمال و رفتار انسان نیز پالایش و رایش می شود. (سهرابی، رزق و رزاقیت، ص ۸۶) پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «الْخُلُقُ وَ عَاءُ الدِّينِ: اخلاق ظرف دین است ..» (کنز العمال: ۵۱۳۷)

۲_ اخلاق اسلامی، صرفاً وسیله ای برای جلب سود اقتصادی نیست؛ بلکه خود هدفی مقدس است که با نیل به این هدف متوسط هدف نهایی انسان که همان قرب الی الله است، دست یافتنی تر و نزدیک تر می شود. (غررالحکم،

ح ۹۶۷۰) امام علی (ع) می فرمایند: « ما أعطى الله سبحانه العبدَ شيئاً من خيرِ و الدنيا والآخرةِ إلّا بحُسنِ خُلُقِهِ وَحُسْنِ نِيَّتِهِ ؛ خداوند خیر دنیا و آخرت را جز به خاطر خوش اخلاقی و خوش نیتی به بنده نمی دهد. » (غرر الحکم ، ح ۹۶۷۰)

۳ - اخلاق خوب، ارزش خود را از ارزش اقتصاد و پول کسب نمی کند، بلکه خود به تنهایی و صرف نظر از هر گونه ارزش اقتصادی ارزشمند است.

۴- اخلاقی که به عنوان یکی از عوامل جلب و ازدیاد روزی مطرح است، نه فقط در برخورد با مشتریان و عوامل اقتصادی است، بلکه صرف رعایت اخلاق اسلامی حتی با غیر مشتریان و با غیر دست اندر کاران اقتصادی و حتی در برخورد با زن و فرزند خویشاوندان، بنگان ، همسایگان و... در کسب رزق و افزایش آن تاثیر گذار است. (سهرابی ، رزق و رزاقیت ، ص ۸۷) امام صادق (ع) می فرماید: «حُسن الجوارِ یزیدُ فی الرِّزْقِ؛ نیک رفتاری با همسایگان روزی را زیاد می کند.» (الکافی ، ج ۲، ص ۶۶۶) همچنین ایشان نیکی به والدین، همگان و خوش اخلاقی پسندیده و بجا را موجب گشوده شدن درهای روزی بیان کرده اند. (مجلسی ، ج ۶۹، ص ۴۰۸)

۵- نماز و توسعه رزق:

یکی از مهمترین راه های ارتباط بندگان با خداوند نماز است. که در روایات معصومین چه به صورت کلی و چه به صورت مشخص به عنوان یکی از موارد توسعه رزق و بهره مندی از موهبت های الهی یاد شده است. در سیره ی رسول اکرم (ص) اینگونه آمد است که: کانَ رسولُ الله (صلی الله علیه وآله وسلم) «إِذَا تَوَلَّى بِهِ الْفَيْقَ مِنَ الرِّزْقِ أَمَرَ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ : وَأَمْرُ أَهْلِكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقاً نَحْنُ نَرْزُقُكَ ، (طه ۲۰) ، آیه ۱۳۲؛ زمانی که تنگی رزق بر حضرت فرود می آمد خانواده خود را به نماز امر می نمود، سپس این آیه را تلاوت می کرد و کسان خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شکیبا باش. ما از تو جویای روزی نیستیم، ما به تو روزی می دهیم.....» در ثواب الاعمال از حضرت امام صادق (ع) نقل شده که فرمودند: نماز شب صورت را نورانی و با طراوت می نماید و اخلاق را نیکو می کند و بوی بدن را خودش می گرداند و روزی را زیاد می کند و غم را از دل می برد و چشم را جلا می دهد. (گلیپایگانی اسرار معراج پیامبر (ص)، ص ۵۶) در قرآن کریم اینطور آمده است که: «إِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً تَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

؛ (جمعه ، آیه ۱۰) و هنگامی که نماز جمعه پایان گرفت، شما آزادید و در زمین پراکنده شوید و از فضل الهی طلب کنید، و خدا را بسیار یاد کنید تا رستگار شوید.» «وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْواً أَنْفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِماً قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ وَمِنَ التَّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ؛ و زمانی که تجارت یا لهو و بازیچه ای را دیدند به طرف آن شتابان رفتند و نور را در حال نماز رها کردند (نماز جمعه) پیامبر! به آنها بگو آنچه نزد خداوند است بهتر است از بازیچه و از تجارت، و خداوند به بهترین روزی رسانان است.» (جمعه ۶۲، آیه ۱۸)

تلاش بیشتری کرد و تدبیر نیکوتری داشت سهمش زیادتر می شود و هر کس تلاش کمتری کند بهره کمتری خواهد برد. «الله بسطُ الرزق لمن يشاء ويقدر» (رعد، آیه ۲۶) امیر مؤمنان (علیه السلام می فرمایند: «تدبیر صحیح، مال کم را افزایش می دهد و با تدبیر نیکو فقری نخواهد ماند.» (مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۳۱۷) روزی دادن خدا حکیمانه است و تلاش ما مؤثر، اما هم خدا اختیار دارد هم انسان ولی انسان همه کاره و صاحب اختیار تام نیست، لذا می گوید خودم بلند شده و می نشینم «اقوم و اقعد اما بحول الله وقوته؛ به کمک و خواست خداوند است.» (سهرابی، رزق و رزاقیت، ص ۱۴۴) خداوند به بندگان خود دستور می دهد که با تلاش و فعالیت خود، از رزق خداوند بهره مند شوند» امام صادق (ع) برنامه ریزی دقیق برای زندگی را یکی از ویژگی های افراد با ایمان بر می شمارد. توصیه های فراوانی که در قرآن کریم و نیز از پیامبر اکرم (ص) و پیشوایان معصوم در ارتباط بالزوم تلاش برای تأمین معاش وقناعت و اقتصاد و جلوگیری از اسراف و تبذیر نقل شده، همگی نشان دهنده لزوم یک برنامه ریزی دقیق برای پیشرفت اقتصادی خانواده و جامعه می باشد. لذا در آیات و روایات ما وارد شده که :

الف) خداوند توصیه می نماید که در هنگام انفاق، نه با بخل رفتار نموده و نه آن قدر گشاده دستی نمایید که محتاج دیگران شوید.

ب) پیامبر اکرم (ص) فرمودند: شخصی که در زندگی خود برنامه ریزی داشته باشد، خداوند او را از روزی بهتری برخوردار نموده و هر که ریخت و پاش و اسراف نماید، خداوند او را از روزی محروم خواهد ساخت.

شخصی با قیافه ناصحانه به امام صادق علیه السلام عرض نمود که چرا شما ثروت خود را در جاهای مختلف سرمایه گذاری نمودید؟ اگر آن ها را در یکجا جمع آوری نمایید هم اداره اش راحت تر بوده و سودش بیشتر می باشد. امام در پاسخ فرمودند که دلیل من برای چنین کاری، آن بوده است که اگر آسیبی به یک قسمت از اموالم برسد، بخش دیگری از آن ها سالم مانده و بدین وسیله از فقر در امان باشم. ابان بن عثمان می گوید که امام باقر (علیه السلام) مرا احضار نموده و از من پرسید: آیا فلانی، زمین خود را فروخته؟ عرض نمودم: بلی! ایشان فرمودند که در کتاب آسمانی تورات بیان شده که شخصی که زمین و یا چاه آبی را بفروشد و زمین و یا چاه آبی دیگری را جایگزین آن ننماید، سرمایه اش به هدر رفته است! بنابراین با توجه به مستندات فوق؛ که ده ها برابر آن را نیز می توان در منابع اسلامی یافت؛ بی انصافی است اگر بگوییم که اسلام، مردم را به بی توجهی در امر معاش و نداشتن برنامه ریزی دعوت می نماید و آنان را به مسلک جبر رهنمون میگردد و به این دلیل که چون روزیتان از قبل مقدر شده، تلاش و دعایتان فایده ای نخواهد داشت! بلکه؛ بر عکس؛ در روایات به کار و تلاش اهمیت ویژه ای داده شده و آن را همانند جهاد ارزیابی نموده و نیز وارد شده که علاوه بر روزی مقدر، می توان با دعا، به رزق بیشتری نیز دست یافت البته بر حسب مصلحت و تقدیری که خداوند برای بنده رقم زده است. (سهرابی، رزق و رزاقیت، ص ۱۴۵ و ۱۴۶) ارتباط روزی انسان با تلاش وی در جایی دیگر چنین آمده است: «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (نجم

۳۹/ خداوند در این آیه بهره انسان را در سعی و کوشش و کارش قرار می دهد. « به همین خاطر پیامبران و امامان این همه برای روزی تلاش می کردند. به علاوه، تلاش و کوشش در بدست آوردن و بسط روزی معنوی نیز مؤثر است. در سوره اسرا به این موضوع اشاره شده و می فرماید: هر کس سرای آخرت را بخواهد و با ایمان و عمل صالح برای رسیدن به آن سعی کند، پاداش آن را می بیند و به آن می رسد. (اسراء/۱۹) (همتی و دیگران، بررسی عوامل قیض و بسط رزق و روزی در قرآن و عهدین ص ۳۷۷)

۸- استغفار و توسعه رزق:

طلب آمرزش از اموری که با فرامین الهی هماهنگ نباشد سفارش خدا و پیامبر اکرم (ص) است و آیات فراوانی به این موضوع اشاره نموده است. طلب بخشش یا استغفار آثار فراوانی در زندگی انسان دارد. یکی از ثمرات استغفار طبق آیات قرآن بسط روزی است. خداوند می فرماید: « اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً. (نوح / ۱۰ - ۱۲) (و گفتم: از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آموزنده است [تا] بر شما از آسمان باران پی در پی فرستند، و شما را به اموال و پسران، یاری کند، و برایتان باغ ها قرار دهد و نهرها برای شما پدید آورد (در این آیات یک نعمت بزرگ معنوی، و پنج همت بزرگ مادی به استغفار کنندگان وعده داده، نعمت بزرگ معنوی بخشودگی گناهان و پاک شدن از آلودگی کفر و عصیان است اما نعمتهای مادی، ریزش باران مفید و به موقع و پر برکت، فزونی اموال، فزونی فرزندان (سرمایه های انسانی)، باغهای پر برکت، و نهرهای آب جاری. بنابراین استغفار، ایمان و تقوا طبق گواهی قرآن مجید هم موجب آباد دنیا و هم آخرت است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲۵: ۶۹ و ۷۰) (به نقل از مقاله بررسی عوامل قیض و بسط رزق و روزی در قرآن و عهدین، ص ۳۷۹ و ۳۸۰) (مرحوم طبرسی در ذیل آیه شریفه این روایت را نقل می کند: ربیع بن صبیح گوید مردی نزد امام حسن علیه السلام آمد و از خشک سالی گله کرد. امام حسن علیه السلام به او فرمود: «استغفار کن»؛ مرد دیگری آمد و عرض کرد. دعا کنید خدا پسری به من بدهد. امام به او فرمود: «از خدا آمرزش بخواه»؛ مرد دیگری آمد و از فقر و نیاز مندی گله کرد، امام به او فرمود: «استغفار کن». عرض کردیم: افرادی با حوایج گوناگون نزد شما آمدند. شما همه آنها را سفارش به استغفار کردید. حضرت فرمود: من این را از خود نگفتم، بلکه این را در نتیجه تأمل در گفته خدا به دست آوردم. (سهرابی، رزق و رزاقیت، ص ۸۲) (از امام صادق علیه السلام نقل است: کسی که زیاد استعفا کند، خداوند بر او از هر عضی فرجی و از هر تنگنایی راه خروجی قرار خواهد داد، و او را از راهی که گمان نمی کند، روزی خواهد داد. (بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۲۸۴) (به نقل از کتاب درمان فقر، ص ۷۸) از آن حضرت نقل شده: کسی که دو ماه پیوسته، هر روز چهار صد مرتبه این ذکر را بگوید، خداوند گنجی از دانش یا مال به او عنایت خواهد کرد. «استغفر الله الذی لا إله إلا هو الحی القيوم، الرحمن الرحیم، بدیع السماوات والأرض من جمیع ظلمی و جرحی وإسرافى على نفسى وأتوبُ إليه» (وسائل

الشیعه، ج ۷، باب ۴۸) (به نقل از کتاب درمان فقر ص ۸۰) امیر المؤمنین علیه السلام می فرماید: اِسْتَغْفِرُ تُرْزَقُ (استغفار کن تا روزی داده شود) (غرر الحکم، ۲۲۲۸) همچنین ایشان در سفارش هایش به کمیل فرمودند: هرگاه در روزی تو تأخیر و تنگی پیش آمد، استغفار کن، تا روزی را بر تو فراخ گردانند. « (بحارالأنوار، ۱/۲۷۰/۷۷)

نتیجه گیری:

این مقاله با هدف بررسی عوامل بر توسعه رزق تنظیم شده و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود که عواملی همچون شکرگزاری و خوش اخلاقی و نماز و ازدواج و تلاش و استغفار چه نقشی در توسعه رزق دارند؟ در راستای پاسخ به سوال تحقیق شش سوال فرعی طرح و مطالعه و نقد پیرامون آنها صورت گرفت. عمده مطالب جمع آوری شده با استفاده از ابزار فیش، جمع آوری و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از مطالعه پیرامون ر یک از سوال های فرعی به قرار ذیل می باشد. در پاسخ به سوال شکرگزاری گونه می تواند بر توسعه رزق اثرگذار باشد؟ سه نظریه و آیه (ابراهیم/۱۷) مورد نقد و بررسی قرار گرفت. در دیدگاه نخست عمده بحث متمرکز بر این بوده که شکر خدا بر این است که انسان نعمتی را که منعم داده در محل درست خود استفاده کند. این در حالی است که نظریه دوم عمدتاً تأکید بر این دارد که بقای نعمت بسته به شکر است و نظریه سوم ناظر بر آن است که شکر مراحل مختلفی دارد همچون شکر زبانی، شکر قلبی و شکر عملی. در نهایت در پاسخ به سوال فوق می توان چنین نتیجه گیری کرد که شکرگزاری بر توسعه ی رزق و روزی اثر گذار است. در پاسخ به سوال خوش اخلاقی چگونه میتواند باعث توسعه ی رزق شود؟ یک نظریه و یک روایت مورد بررسی قرار گرفت. در نظریه عمده بحث متمرکز بر این بود که اخلاق اسلامی صرف یک امر ظاهری نیست بلکه مراد از آن پالایش روح آدمی است و هدف از آن صرفاً دست یابی به سود اقتصادی نیست بلکه مراد قرب الی ... است و نکته ی دیگر اینکه اخلاق خوب نه تنها در برخورد با مشتری و بیگانگان ضروری است بلکه در برخورد با خانواده نیز ضروری است روایت امیر المؤمنین علیه السلام متمرکز بر این امر بود که پاکی نیت و دوری از تنگ نظری و سهل گرفتن در زندگی با دیگران خوش برخوردی با برادران مسلمان باعث افزایش رزق و روزی می شود. در پاسخ به سوال نماز چگونه می تواند باعث توسعه رزق شود؟ آیه ۳۲ سوره طه و آیه ۱۰ سوره جمعه و دو نظریه و روایت مورد بررسی قرار گرفت. در نظریه اول بیان شد که نماز جمعه دارای نقش و تأثیر در جلب روزی است و در نظریه دوم بیان شد که آنچه در روایات به چشم میخورد ترکیبی از نماز و روزه و دعاست چرا که اگر گرد در ظاهر متفاوت است ولی حقیقتاً یکی است. در نهایت در پاسخ به این سوال می توان گفت نماز تأثیر عمده ای در توسعه ی رزق دارد.

در پاسخ به سوال ازدواج چگونه می تواند باعث توسعه ی رزق شود؟ آیه ۳۲ سوره نور و ۲ نظریه و چند روایت در این مورد مطرح شد. دیدگاه اول بیانگر این است که ازدواج وسیله ی دلگرمی مرد و زن است و موجب احساس نیاز به تأمین بودجه و کنترل خرج میشود و این امر موجب وسعت رزق می شود. نظریه دوم بیانگر آن است که

نباید مسئله فقر جوانان مانع از تشکیل خانواده و ازدواج آنها شود چرا که خداوند وعده داده است که مشکلات آنها را مرتفع نماید. در نهایت آنچه بدست می آید این است که ازدواج و تشکیل خانه خانواده باعث توسعه ی رزق می شود. در پاسخ به سوال تلاش و تدبیر چگونه می تواند باعث توسعه ی رزق شود؟ آیه ۲ نظر و آیه ۱۷ سوره عنکبوت و آیه ۱۹ سوره ی اسراء و روایت هایی مطرح شده است. در مورد نظریه اول این بیان شد که معنای ابتغاء که در آیه ۱۷ سوره ی عنکبوت آمده کوشش و اجتهاد در طلب و خواستن است. پس اگر چیز شایسته ای طلب شود آن اجتهاد پسندیده است. در نظریه دوم اینگونه بیان شد که در روزی دادن خداوند تلاش انسان مؤثر است ولی انسان اختیار تام ندارد بلکه با حول و قوه ی خدا این تلاش صورت می گیرد و منجر به توسعه ی رزق می شود. در پاسخ به سوال استغفار چگونه میتواند باعث توسعه ی رزق شود؟ آیه ۱۰ - ۱۲ سوره نوح و آیه ۴ نظریه و چند روایت مطرح شد. که نهایت و مجموع این نظرات بیانگر این است که طلب آمرزش از اموری که خداوند از آنها نهی نموده است منجر به توسعه ی رزق و زایل شدن غم و اندوه و مرتفع شدن مشکلات از جمله مشکلات و مسائل اقتصادی می شود.

منابع:

- *قرآن ، ترجمه محسن قرائتی
- ۱_ ابن فارس (۱۳۵۸) معجم مقاییس اللغة
 - ۲_ تمیمی ، عبدالواحد ، غرالحکم
 - ۳_ حرعاملی ، وسائل الشیعه
 - ۴_ راغب اصفهانی ، مفردات فی غریب القرآن
 - ۵_ سبزواری ، جامع الاخبار
 - ۶_ سهرابی ، زهرا (۱۳۹۶) رزق و رزاقیت
 - ۷_ شفائی ، محبوب (۱۳۹۲) ، روزی و انفاق
 - ۸_ طباطبائی ، محمد حسین (۱۳۶۰) المیزان فی تفسیر القرآن
 - ۹_ طبرسی ، مجمع البیان ۱۰
 - ۱۰_ طبرسی مکارم الاخلاق
 - ۱۱_ عزیزان ، مهدی (۱۳۸۷) عوامل افزایش و کاهش روزی
 - ۱۲_ کلینی ، کافی
 - ۱۳_ کلباسی ، روح الامین (۱۳۷۸) ، درمان فقر
 - ۱۴_ گلپایگانی ، علی قرنی (۱۳۷۹) ، اسرار معراج پیامبر(ص)
 - ۱۵_ مجلسی ، محمدباقر (۱۳۷۶) بحار الأنوار
 - ۱۶_ مکارم شیرازی ، (۱۳۷۱) تفسیر نمونه